

subject–subjective interaction of parents and children. An important condition is the attitude of adults to the child as a subject and the subject-subjective relations construction. After all, precisely such relations form the personality's freedom to choose his or her path in creative abilities development.

Keywords: subject, personality, subjectivity, creative abilities, favourable psychological climate, subject-subjective interaction.

Отримано 12.12.2019

УДК 159.97

*Гавриловська Ксенія Петрівна,
Кириченко Віктор Васильович,
Фальковська Людмила Миколаївна*

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ У МАСОВІЙ ПСИХІЦІ ОБРАЗУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Гавриловська К. П., Кириченко В. В., Фальковська Л. М. Репрезентація у масовій психіці образу осіб з інвалідністю: методологічні засади дослідження. У статті представлено методологічні засади емпіричного дослідження репрезентації в масовій психіці образу осіб з інвалідністю. Виявлено, що образ осіб з інвалідністю представляє собою інтегральну характеристику досвіду, знань, знаковості, які утворюють раціональну його сторону; переживань, ставлення та оцінювання, що описують ірраціональну складову; дії (бездіяльності), готовності до дій та вчинку як зовнішніх проявів на практиці вище згаданих психічних утворень. У структурі психологічних репрезентацій образу осіб з інвалідністю варто виокремити когнітивну, емоційну та праксичну складові, які мають рівневу будову.

Ключові слова: особи з інвалідністю, образ осіб з інвалідністю, психічне здоров'я, інформація, інформаційне суспільство, засоби масової інформації.

Гавриловская К. П., Кириченко В. В., Фальковская Л. М. Репрезентация в массовой психике образа людей с инвалидностью: методологические основы исследования. В статье представлены методологические основы эмпирического исследования репрезентации в массовой психике образа людей с инвалидностью. Выявлено, что образ людей с инвалидностью представляет собой интегральную характеристику опыта, знаний, знаковости, которые образуют рациональную его сторону; переживаний, отношения и оценки, описывающие иррациональную составляющую; действия (бездействия), готовности к действиям и поступкам как внешних проявлений на практике вышеупомянутых психических образований. В структуре психологических репрезентаций образа людей с инвалидностью можно выделить когнитивную, эмоциональную и праксическую составляющие, которые имеют уровневую структуру.

Ключевые слова: люди с инвалидностью, образ людей с инвалидностью, психическое здоровье, информация, информационное общество, средства массовой информации.

Вступ. Однією з актуальних проблем сучасного українського суспільства, яка сповільнює інтеграцію нашої країни у європейський соціокультурний простір, є упереджене ставлення до осіб з інвалідністю. Це ставлення сформувалося ще за часів існування Радянського Союзу через дію соціаль-

них, психологічних та інших чинників. На рівні масової психіки особи з інвалідністю сприймаються як такі, чия активність і повноцінна включеність у професійну та соціальну діяльність спільноти є неможливою або ускладненою.

Нині відбувається впровадження на державному рівні інклюзивної системи навчання для дітей з особливими освітніми потребами та подолання їх соціальної ізоляції з метою адаптації та повноцінної інтеграції в соціум. Цей процес вимагає зміни наявних уявлень пересічних українців про осіб з вадами психічного та фізичного розвитку, що є передумовою змін у ставленні до них. Індикатором ефективності впровадження програми соціальної інклюзії та соціалізації цієї категорії осіб можуть бути зміни у масовій психіці образу особи з інвалідністю, зокрема, його поступова трансформація від приписаної абсолютної неповносправності до визнання наявності особливих потреб, у тому числі, й освітніх. У результаті впровадження соціальної інклюзії має відбутися зміна у ставленні до осіб з інвалідністю, що ґрунтується на певних знаннях та має наслідком готовність пересічної особистості цінувати, поважати цих людей, визнавати їх право на розвиток та самореалізацію в різних сферах суспільного життя. Ці аспекти ми можемо виявити при дослідженні особливостей соціальної репрезентації образу осіб з інвалідністю в масовій психіці. Відмова від негативізації образу інваліда, і пошук спільних рис, які мають позитивне, соціально бажане значення, може бути показником зменшення соціальної дистанції між пересічними громадянами та людьми, що мають вади розвитку.

Метою проведеного нами дослідження є визначення методологічних та методичних засад емпіричного дослідження соціально-психологічних особливостей масових уявлень про осіб з інвалідністю.

Проведення теоретичного аналізу дало можливість виявити, що в масовій психіці українців досить чітко визначені сфери можливого включення осіб з інвалідністю у різноманітні сфери соціальної життєдіяльності. Українці підтримують активність осіб з інвалідністю у сфері культури і мистецтва, науковій діяльності, проте демонструють негативне ставлення до політичної активності цієї категорії осіб, обіймання керівних посад, професійної зайнятості (поруч з пересічними громадянами). Відсутність особистого досвіду взаємодії з особами з інвалідністю є чинником формування скептичного ставлення до можливостей самореалізації цієї категорії людей у всіх сферах суспільного життя [3].

Наявне ставлення до осіб з інвалідністю як таких, що потребують нашої турботи та опіки, оскільки їх відносять до рольового типу «неповносправних». У пострадянській ментальній культурі сенс існування людей з інвалідністю, «нужденних», полягає у підтримці загального позитивного самоставлення інших, які можуть виражати певну опіку і, таким чином, збагачувати свій позитивний досвід просоціальної поведінки на благо інших членів суспільства. Поступово сформувалася стратегія рольової взаємодії з такими категоріями людей: взаємні очікування, що одні будуть просити, а інші – давати. Відповідно, формується законодавчо-етичне підґрунтя функціонування

цілого ряду соціальних інститутів, які забезпечують симбіотичні зв'язки між суспільством та особами з інвалідністю.

Протягом тривалого періоду люди з інвалідністю жили своїм особливим життям у досить ізольованому середовищі, яке контактувало з рештою світу досить рідко. Трагічним наслідком такої організації життєдіяльності є те, що більшість сформованих в такому середовищі осіб не бачать реальної можливості самостійно вирішувати життєві завдання, і ця проблема більшою мірою є психологічною ніж соціально-економічною. Рольова позиція «інваліда», якою на побутовому рівні позначають категорію людей, що не має змоги самостійно забезпечувати себе, унеможлиблює бодай найменші спроби займатися професійною діяльністю та вести активний спосіб життя на рівні з іншими людьми. Етимологія слова пов'язана з означенням (не) придатності до чогось, відповідно до пострадянської номенклатури, це слово стосувалося людей не придатних до професійної діяльності та самостійного існування. Визначальним звичайно стало зовнішнє нав'язування безпорадності, яке позбавляло бодай найменшого внутрішнього бажання включатися у систему соціальних зв'язків на правах повноправного громадянина.

Аналіз результатів попередніх досліджень особливостей репрезентування образу осіб, що мають вади психічного та фізичного розвитку свідчить про те, що у переважній більшості громадян цей образ є результатом інтеріоризації елементів масової культури, у якій ця категорія осіб позначена семантичним конструктом «інвалід». Основним джерелом формування образу осіб з особливими потребами у сучасному суспільстві є засоби масової інформації (Фудорова О.М., 2012) [0]. Вони створюють певну систему групового ставлення до цієї категорії осіб, оцінки їх діяльності. Моделі сприймання, які розповсюджують засоби масової інформації, забезпечують однорідне сприйняття осіб з особливими потребами, які, у більшості випадків, залишаються для українського суспільства «інвалідами», «неповносправними» та «людьми з відхиленнями».

Підтвердженням на емпіричному рівні є вплив ЗМІ на самосприйняття осіб з особливими потребами та формування у них власного внутрішнього образу «Я» (Lingling Zhang & Beth Haller, 2013) [2]. Контент-аналіз інформаційного змісту місцевих ЗМІ Житомирської області, який був дотичний до теми становища інвалідів в регіоні, більшою мірою стосувався проблеми «порушення прав інвалідів», «соціального забезпечення та умов проживання», «труднощів доступу до освітніх, культурних, медичних послуг» (Свінцицька О. І., 2015) [6]. Частотна перевага вживання поняття «інвалід» та специфічний інформаційний контекст формують соціально-непривабливий образ осіб з особливими потребами. Ця категорія людей, опираючись на дослідження О.І. Свінцицької, потребує більшою мірою допомоги, опіки та створення специфічних умов, що утворює певні труднощі для пересічних громадян, ніж може щось запропонувати конструктивне та корисне для них. Частина інформаційного контенту Житомирських ЗМІ пов'язують осіб з інвалідністю з агресією, шантажем та надмірними вимогами від влади та оточення.

Н. Livneh (1983) виокремлює ряд причин виникнення негативного ставлення у суспільстві до осіб з інвалідністю [7]. Однією з основних є негативна тілесна ідентифікація пересічних громадян, з людьми, які мають видимі зовнішні відмінності (цей же механізм функціонує у приматів та вищих ссавців як природня агресія до особин, що відрізняються від типових представників виду). Люди з інвалідністю є меншістю по відношенню до деякої більшості – фізично і психічно повносправних осіб, що ініціює природній процес атрибуції до цієї категорії осіб негативних рис, що підкріплюють та раціоналізують агресивне налаштування по відношенню до них або групове дистанціювання. До цієї думки схиляється М. Söder (1990), який приходить до висновку, що нейтральні або негативні особистісні риси є домінуючими соціальними характеристиками осіб з інвалідністю [4].

За результатами досліджень D. Roker, K. Player та J. Coleman (1998) внутрішнє волонтерство або допомога інвалідів інвалідам є розповсюдженим явищем у загальносвітовій практиці інтеграції осіб з особливими потребами у соціальне середовище. Люди з особливими потребами у якості агентів соціалізації є більш конформними для взаємодії та спільної діяльності в силу того, що вони позбавлені соціальних упереджень та стигм міжособистісної перцепції осіб, що мають вади розвитку [5]. Тому ми схиляємося до думки про те, що відсутність або мінімалізація контактів в людях, що мають вади розвитку або психічні порушення, призводить до формування упередженого негативного ставлення до них і відповідно, у осіб, які мали досвід взаємодії з ними сприяє подоланню стигм міжособистісної перцепції. У структурі психологічних репрезентацій образу осіб з інвалідністю, на наш погляд, варто виокремити когнітивну, емоційну та праксичну складові, які, у свою чергу мають рівневу будову (Рис.1.).

Ми вважаємо за потрібне дослідити зв'язок взаємопов'язаність рівня узагальненості (усіх трьох складових) цього образу з реальною дистанцією у спілкуванні пересічних громадян з особами з інвалідністю. Найбільш *близькою дистанцією (I)* вважатиметься така, яка засвідчує постійний контакт, взаємодію, підтримку у межах родинних (сімейних) стосунків. Маркерами такого виду міжособистісних відносин – дистанції I - будуть відповіді респондентів: «близький родич...», «особистий друг». Більша (*достатня*) *дистанція (II)* підтримуватиметься за рахунок міжособових контактів, опосередкованих роллю, маркерами якої виступатимуть такі обрані варіанти відповідей як: «сусід», «колега по роботі», «друг моєї дитини (сестри, брата)». Найбільша (*велика*) *дистанція (III)* у спілкуванні з особами, що мають особливі потреби, характеризуватиметься фактом визнання існування таких людей поряд та обраними варіантами відповідей: «громадянин країни», «однокласник моєї дитини (сестри, брата)».

Виходячи із представленої моделі, **образ** осіб з інвалідністю представляє собою інтегральну характеристику досвіду, знань, знаковості, які утворюють *раціональну* його сторону; переживань, ставлення та +/-оцінювання, що описують *ірраціональну* складову; дії (бездіяльності),

готовності до дій та вчинку як зовнішніх проявів на *практиці* вище згаданих психічних утворень.

Рис.1. Теоретична модель психічної репрезентації образу осіб з інвалідністю у масові психіці

Усвідомлення як процес першочергово полягає у здатності особи порівняти іншу особу із собою (це можливо за наявності певного рівня розвитку самосвідомості), виокремити подібне та відмінне, *зафіксувати (означити)* з різним рівнем узагальненості та розуміння цього факту. З боку емоцій відбувається позитивне/негативне оцінювання (подобається/не подобається) ця схожість/відмінність в іншій людині та приймається рішення щодо побудови власної взаємодії від її уникнення до продовження «орієнтувальних» дій щодо іншої особи.

Виходячи з власного досвіду (реальні контакти, хоча і достатньо дистанційовані - II), із досвіду інших (інформація від різних джерел) вибудовується певна система *знань*, які присвоюються як власні з різним ступенем критичності щодо них. Втім критичність значно посилюється та зазнають реконструкції знання, коли у ході близьких стосунків (I) з особами, що мають особливі потреби, формується персональний *досвід* особистості, який відповідно *переживається* як власний, а тому спонукає до реальних усвідомлених дій – *вчинків*.

Водночас знання здатні вибудовувати певне ставлення, яке залежно від рівня їх об'єктивності, можуть бути обтяженими певними соціальними нормами, прийнятними у найближчому чи ширшому соціальному оточенні, які пропонують певні сценарії поведінки, що визначаються як готовність до певного виду дій.

Обираючи метод дослідження, ми виходили з того, що соціальні репрезентації (згідно С. Московічі) – це складові «здорового глузду», які відобра-

жають ідеї, думки, образи, цінності, знання та практику, що поділяються людьми, утворюючи колективні коди соціальної взаємодії, систему ставлень та групову ідентичність. Це конструктивне відтворення властивостей об'єкта на рівні конкретних понять, організоване навколо одного центрального значення і невіддільне від символічної активності суб'єкта в соціальному полі (К. Херцл); буденне мислення, практичне освоєння соціального, матеріального і ідеального оточення (Д. Жоделе). Згідно з Е. Дюркгеймом, колективні уявлення є виявом групової солідарності, яка, підтримуючи зв'язки між членами певної групи, забезпечує єдність думок, дій та передачу досвіду від покоління до покоління (релігія і мова), зберігаючи цю соціальну єдність в традиціях. Оскільки в умовах сучасного суспільства роль традицій зменшується, на зміну колективним уявленням приходять соціальні репрезентації, які є більш рухливими, мінливими, бо формуються в процесах комунікації, зокрема, під впливом ЗМІ, відрізняються від групи до групи, поступово перетворюючись масовою психікою у перцептивні факти.

В основі побудови соціальних репрезентацій лежить нестримне прагнення людини уникати невідомого, а тому конструювати внутрішньо несуперечливу систему знань. Вивчення змісту соціальних репрезентацій має враховувати, на наш погляд, історичні, соціальні та ідеологічні умови існування спільноти, адже він (зміст) вибудовується зі знань, заснованих не так на фактах, як на цінностях, що сповідаються у суспільстві. У структурі соціальних уявлень прийнято виокремлювати центральну ланку – ядро як найбільш узгоджену, засновану на консенсусі частину репрезентації та периферію як механізм інтерпретації індивідуальних відмінностей в процесі репрезентації. Остання є більш мінливою, вона дає можливість інтегрувати розрізнену інформацію та практику, включаючи їх до когнітивних схем, беручи на себе роль посередника між репрезентацією та реальністю. У зв'язку з цим важливим є виявити індивідуальні варіації соціальних уявлень щодо осіб з особливими потребами, аби мати у подальшому можливість оптимізувати їх та долати наслідки історичних та ідеологічних установок у ставленні до цієї категорії осіб.

Система соціальних уявлень не тільки репрезентує у масовій психіці трансформований досвід, а й регулює ставлення до узагальнених об'єктів, впливає на готовність та спроби із ними взаємодіяти. Сформовані «імпліцитні теорії» людини задають певні критерії для пізнання нею інших та стають суб'єктивними підставами для власного ставлення. В аналізі кожного такого ставлення як психологічного утворення прийнято розрізняти пізнавальну (раціональну) та афективну (ірраціональну) сторони, де остання проявляє себе у пасивній (емоційній) та активній (регулятивній) формі. У зв'язку із цим система ставлень повинна бути такою, яка відповідала б вимогам сучасного гуманістичного суспільства

У практиці міжособистісних відносин найбільш продуктивними вважаються симетричні взаємини, у яких ставлення один до одного побудоване на взаєморозумінні, при якому (за Б.Д. Паригіним) збігаються: системи зна-

чень - як соціальних, так і індивідуальних; взаємні оцінки людей та має місце високий рівень взаємної довіри й відкритості один одному. Симетричні відносини, на відміну від асиметричних передбачає врахування: особливостей один одного як живих істот, характеристик як членів суспільства (цілей та цінностей, ролей та функції, норм і традицій тощо); умов приватного життя; установок на подолання перешкод (опору іншої сторони); особливостей вираження та узгодженості суб'єктивних картин світу. Отже, кінцевою метою нашого дослідження є досягнення взаєморозуміння позицій пересічних громадян та осіб з інвалідністю.

Емпіричне дослідження було проведено методом анкетування. Початковий варіант анкети містив 20 питань, що стосувалися ставлення до дітей та підлітків з різними вадами фізичного та психічного розвитку. Після проведення пілотажного дослідження (40 осіб) питання анкети було скореговано за формулюванням (для кращого розуміння респондентами), за формою (таблична форма для питань, що передбачають шкалювання), також внесено незначні зміни у змістовому аспекті.

У своєму завершеному вигляді анкета містить 10 питань. Умовно всі питання можна розділити на три змістові блоки, що стосуються різних аспектів формування соціальних репрезентацій: когнітивного, емоційного, практичного – відповідно до теоретичної моделі нашого дослідження. Повний варіант анкети дозволяє моніторити ставлення респондентів до осіб, що мають інвалідність і через вади фізичного розвитку, і через розлади психіки. У даній статті ми пропонуємо скорочений варіант анкети: збережено структуру та формулювання питань, проте подано лише частину варіантів відповідей (частину назв захворювань та патологічних станів, що можуть бути підставами для встановлення інвалідності).

Дослідження соціальних репрезентацій образу осіб з інвалідністю у масовій психіці жителів Житомирського регіону було проведено ГО Центр Практичної психології «For Life» у межах проекту Житомирської ОДА «Психічне здоров'я дітей: від знань до дій». Завдання проекту включали вивчення образу людей з інвалідністю та психічними розладами у масовій психіці та проведення серії соціально-психологічних тренінгів, які спрямовані на подолання стигм особистісної перцепції осіб, що мають інвалідність. Саме тематикою проекту було обумовлено концентрацію нашої дослідницької уваги на ставленні до осіб із розладами психічного здоров'я, що і відображено в питаннях анкети.

Отже, анкета містить три змістові блоки, відповідно до теоретичної моделі дослідження (Рис.1).

Перший змістовий блок «Когнітивний» містить наступні запитання.

1. Чи розумієте Ви значення терміну «психічне здоров'я»?
2. Якщо «так», то, на Вашу думку, психічне здоров'я – це _____
3. По горизонталі у таблиці вказані назви психічних розладів, по вертикалі – їх характеристики. Співвіднесіть назви психічних розладів з їх визначеннями і поставте відмітку на перетині вертикальних та горизонтальних ліній:

	Розлади інтелектуальної діяльності	Розлади аутичного спектру
Ступінь психічного розвитку, який характеризується нездатністю до розуміння складних понять, узагальнень, за якого домінує спрощене мислення.		
Розлад, пов'язаний з дефіцитом спілкування та соціальної взаємодії у багатьох ситуаціях зараз або в минулому.		

4. Оцініть за 10-бальною шкалою, наскільки, на Вашу думку, люди з розладами психічного здоров'я можуть:

	Розлади інтелектуальної діяльності	Розлади аутичного спектру
Навчатися		
Працювати		
Створювати сім'ю		
Бути корисними іншим людям		
Брати участь в управлінні державою		
Навчати інших		
Вести господарство		
Бути успішними		

5. Звідки Ви отримуєте інформацію про психічні розлади:

Соціальні мережі		Друзі, знайомі	
Телебачення		Громадські організації	
Радіо		Лікарі	
Педагоги		Не отримую інформації	
Рідні (члени родини, батьки)		Ваш варіант	

Другий змістовий блок «Емоційний» містить наступні запитання.

6. Які емоції викликають у Вас люди, які мають розлади психічного здоров'я? У кожному рядочку виберіть одну або кілька відповідей, які найбільш точно відображають Ваші емоції.

	страх	гнів	огида	співчуття	сум	агресія	байдужість
Розлади інтелектуальної діяльності							
Розлади спектру аутизму							

7. Виберіть, які якості, на Вашу думку, притаманні людям із розладами психічного здоров'я. Для позначення вибору зробіть відмітку на перетині горизонтальної та вертикальної ліній.

	Розлади інтелектуальної діяльності	Розлади аутичного спектру
Добрий/а		
Агресивний/а		
Слухняний/а		
Розумний/а		
Комунікабельний/а		
Самостійний/а		
Адекватний/а		
Контролює себе		
Злий/а		
Некерований/а		
Тупий/а		
Замкнутий/а		
Залежний/а від інших		
Несе загрозу іншим		

Третій змістовий блок «Практичний» містить наступні запитання.

8. Чи маєте Ви у повсякденному житті досвід взаємодії з людьми із розладами психічного здоров'я?

9. Визначте прийнятність/допустимість для Вас ситуації, коли людина з розладами психічного здоров'я опиняється у кожній з перелічених ролей. Зробіть позначки у кожному стовпчику навпроти тих ролей, які Ви вважаєте прийнятними.

	Розлади інтелектуальної діяльності	Розлади аутичного спектру
Близький родич (одружитися, всиновити дитину)		
Особистий друг		
Сусід		
Колега по роботі		
Громадянин цієї країни		
Однокласник моєї дитини		
Друг моєї дитини (сестри/брата)		

10. Оцініть за 10-бальною шкалою, наскільки прийнятною для Вас особисто є кожна з названих ситуацій (10 балів – абсолютно прийнятно, 0 балів – ситуація викликає значний дискомфорт, я не готовий/а це терпіти).

У громадському транспорті їде мама із дитиною із аутизмом. Дитина виголошує дивні звуки, розмахує руками	
Ваша дитина (сестра/брат) хоче запросити на день народження дитину, що має розлади інтелектуальної діяльності	

Також анкета містить спеціальний **блок запитань для педагогів**.

1. Чи є у Вас досвід роботи з дітьми із розладами психічного здоров'я?
2. Чи підтримуєте Ви ідеї інклюзивної освіти?
3. Чи готові Ви працювати із дітьми, що мають розлади психічного здоров'я?
4. Чи готові Ви бути волонтером у роботі із дітьми, що мають розлади психічного здоров'я?

Наприкінці анкети знаходиться **паспортна частина**, що має дати нам відомості про стать, вік, місце проживання та рід занять респондента.

Питання анкети доступні для трансформації в частині переліку психічних розладів та життєвих ситуацій взаємодії з особами, що ці розлади мають.

Вибіркова сукупність дослідження включала 633 особи з Житомирського регіону, і була структурованою за статтю, віком, місцем проживання (місто, село) та професійним статусом.

Результати, отримані в процесі дослідження є досить масштабними, щоби отримати повне висвітлення у даній публікації. Тому заплановано видання серії публікацій, у кожній з яких висвітлено всі аспекти психологічних репрезентацій образу осіб з інвалідністю.

Висновки. Нині актуальною проблемою сучасного суспільства є подолання соціальної ізоляції осіб, що мають розлади психічного здоров'я, з метою їх адаптації та повноцінної інтеграції в соціум. Такий процес вимагає зміни наявних уявлень пересічних українців про цих осіб, що є передумовою змін у ставленні до них. Ці аспекти ми можемо виявити при дослідженні особливостей соціальної репрезентації образу осіб з інвалідністю розвитку в масовій психіці. Надзвичайно актуальним є створення таких інструментів дослідження, які дадуть можливість відслідковувати зміни у масовій психіці образу особи з інвалідністю.

Образ осіб з інвалідністю представляє собою інтегральну характеристику досвіду, знань, знаковості, які утворюють раціональну його сторону; переживань, ставлення та оцінювання, що описують ірраціональну складову; дії (бездіяльності), готовності до дій та вчинку як зовнішніх проявів на практиці вище згаданих психічних утворень.

У структурі психологічних репрезентацій образу осіб з інвалідністю варто виокремити когнітивну, емоційну та практичну складові, які мають рівневу будову. Структура анкети для дослідження психологічних репрезентацій образу осіб з інвалідністю, відповідно до теоретичної моделі, також має містити три змістових блоки: когнітивний, емоційний та практичний.

Перспективами подальшої роботи є удосконалення наявного психодіагностичного інструментарію для дослідження особливостей репрезентацій образу осіб з інвалідністю, вадами розвитку, розладами психічного здоров'я.

Згідно результатів досліджень планується розробка програми дій з метою зміни ставлення до осіб з інвалідністю, що ґрунтується на певних знаннях та має наслідком готовність пересічної особистості цінувати, поважати цих людей, визнавати їх право на розвиток та самореалізацію в різних сферах суспільного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фудорова О. М. Роль мас-медіа у формуванні громадської думки щодо осіб з обмеженими можливостями: експертні оцінки / О.М. Фудорова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2012. - № 993. – С. 117-125.
2. Zhang L. Consuming Image: How Mass Media Impact the Identity of People with Disabilities / Lingling Zhang, Beth Haller // Communication Quarterly. – 2013. – № 61 (3). – P. 319-334.
3. Дікова-Фаворська О. М. Соціологічні підходи до вивчення проблеми соціального виключення людей з особливими потребами / О.М. Дікова-Фаворська // Український соціум. – 2011. – № 3(38) – С. 53-66.
4. Söder M. Prejudice or Ambivalence? Attitudes Toward Persons with Disabilities / Mårten Söder // Disability, Handicap & Society. – 1900. – №5(3) – P. 227-241.
5. Roker D. Challenging the Image: The involvement of young people with disabilities in volunteering and campaigning / D. Roker, K. Player, J. Coleman // Disability & Society. – 1998. - №5. – С. 725-741.
6. Свінцицька О. І. Образ людини з особливими потребами в репрезентаціях житомирських інформаційно-новинних порталів: світоглядно-ціннісне та естетичне моделювання / О.І. Свінцицька // Наукові записки. – 2015. – № 2 (51) – С. 320-330.
7. Livneh H. On the Origins of Negative Attitudes toward People with Disabilities / Hanoch Livneh // Rehabilitation Literature. – 1982. – № 43. P.338-347

REFERENCES TRANSLITERATED

1. Fudorova, O.M. (2012). Rol mas-media u formuvanni hromadskoi dumky shchodo osib z obmezhenymy mozhlyvostiamy: ekspertni otsinky [The role of the mass media in the formulas of the dumping of the horse with the deceased mobility: expert assessments] *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina – News of Kharkiv National University, name of V.N. Karazin, 993, 117-125* [in Ukrainian].
2. Zhang L. Consuming Image: How Mass Media Impact the Identity of People with Disabilities / Lingling Zhang, Beth Haller // *Communication Quarterly*. – 2013. – № 61 (3). – P. 319-334.
3. Dikova-Favorska, O.M. (2011). Sotsiolohichni pidkhody do vyvchennia problemy sotsialnoho vykliuchennia liudei z osoblyvymy potrebamy [Sociological approaches to studying the problem of social exclusion of people with special needs] *Ukrainskyi sotsium – Ukrainian society, 3(38), 53-66* [in Ukrainian].
4. Söder M. Prejudice or Ambivalence? Attitudes Toward Persons with Disabilities / Mårten Söder // *Disability, Handicap & Society*. – 1900. – №5(3) – P. 227-241.
5. Roker D. Challenging the Image: The involvement of young people with disabilities in volunteering and campaigning / D. Roker, K. Player, J. Coleman // *Disability & Society*. – 1998. - №5. – С. 725-741.
6. Svintsitska, O.I. (2015). Obraz liudyny z osoblyvymy potrebamy v reprezentatsiiaakh zhytomyrskykh informatsiino-novynnykh portaliv: svitohliadno-tsinnisne ta estetychne modeliuвання [The image of a person with special needs in the representations of Zhytomyr information and news portals: ideological-value and aesthetic modeling] *Naukovi zapysky – Scientific Notes, 2 (51), 320-330* [in Ukrainian].
7. Livneh H. On the Origins of Negative Attitudes toward People with Disabilities / Hanoch Livneh // *Rehabilitation Literature*. – 1982. – № 43. P.338-347

Gavrylovska K.P., Kyrychenko V.V., Falkovskaya L.M. Representation in the mass psyche of the image of persons with disabilities: methodological basis of the research. The article presents the methodological basis of empirical studies of representation in the mass psyche the image of people with disabilities. The purpose of our research is to determine the methodological and methodological foundations of empirical research of socio-psychological peculiarities of mass perceptions about persons with disabilities. Conducting a theoretical analysis made it possible to reveal that in the mass psychology of Ukrainians, the areas of possible inclusion of persons with disabilities in various spheres of social life are quite clearly defined. The image of people with disabilities is an integral characteristic of experience, knowledge, experience, attitude and evaluation, readiness for action and action as external manifestations of the psyche. The structure of the psychological representation of the image of persons with disabilities is cognitive, emotional and praxical components that have a level structure.

Keywords: people with disabilities, image of people with disabilities, mental health, information, information society, mass media.

Отримано 02.09.2019

УДК 379.28+153.14+005.118

Грек Олена Миколаївна

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ ПІДЛІТКІВ

Грек О. М. Особливості використання інформаційних технологій в розвитку креативності підлітків. Стаття присвячена проблемі використання інформаційних технологій в розвитку креативності підлітків. Представлені сучасні підходи дослідження креативності в психологічній науці, а також особливості розвитку в підлітковому віці. Розглянуто поняття інформаційній технології та їх вплив на розвиток особистості школяра. Емпірично досліджено особливості розвитку креативності в підлітковому віці та виявлено, що рівень розвитку креативності у підлітків є середнім та нижче середнім, а також вивчено вплив індивідуальних особливостей особистості на рівень розвитку структурних компонентів креативності. Представлені особливості розробки психологічного тренінгу з розвитку креативності підлітків з використанням інформаційних технологій та його апробація.

Ключові слова: креативність, творчі здібності, інформаційні технології, комп'ютерні технології, розвиток, підлітковий вік, психологічний тренінг.

Грек Е. Н. Особенности использования информационных технологий в развитии креативности подростков. Статья посвящена проблеме использования информационных технологий в развитии креативности подростков. Представлены современные подходы исследования креативности в психологической науке, а также особенности развития в подростковом возрасте. Рассмотрены понятие информационной технологии и их влияние на развитие личности школьника. Эмпирически исследованы особенности развития креативности в подростковом возрасте и выявлено, что уровень развития креативности у подростков является средним и ниже средней, а также изучено влияние индивидуальных особенностей личности на уровень развития структурных компонентов креативности. Представлены особенности построения психологического тренинга по развитию креативности подростков с использованием информационных технологий и их апробация.

Ключевые слова: креативность, творческие способности, информационные технологии, компьютерные технологии, развитие, подростковый возраст, психологический тренинг.